ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ МИНТАҚАВИЙ БЎЛИМИ
ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ

ХОРАЗМ МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ АХБОРОТНОМАСИ

Ахборотнома ОАК Раёсатининг 2016-йил 29-декабрдаги 223/4-сон қарори билан биология, қишлоқ хўжалиги, тарих, иқтисодиёт, филология ва архитектура фанлари бўйича докторлик диссертациялари асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган

2022-11/3
Вестник Хорезмской академии Маъмуна
Издается с 2006 года

Хива-2022

МУНДАРИЖА

ТАРИХ ФАНЛАРИ

Gadayev O.O. Samarqand mahallalarining Rossiya imperiyasi davri qisqacha tarixi 5
Jumaniyozov X. Dastlabki geosiyosiy bilimlar va ularning xalqaro munosabatlar takomilida tutgan o‘rni 8
Matmuratova S.X. Ustyurt platosi paleolit davri paleogeografik xususiyatlari, odamzotning o‘zlashtirishning xududiy chegaralari va kartografiyasiga oid ba’zi mulohazalar 10
Sharipov Sh.F. O`zbekistonda xususiylashtirish jarayoni: xorij ommaviy axborot vositalari nigohida 12
Абдуллаев Ў.Ш. Олий маълумотли педагогик кадрлар тайёрлаш тарихидан 15
Абдуллажанова Н.Т. Беруний ва Ибн Сино ҳаёти ва илмий мероси тарихшунослигига доир 18
Артиков З. Атоулло Хўжаев – истиқлол курашчиси ва ҳимоячиси 20
Вахобов Б.М. Фарғона водийси этник таркибини XIX – XX аср бошларида ўрганилиши 23
Жуманиёзов Ф.Б. Мустақиллик йилларида Хоразм вилоятининг меҳнат ресурсларининг шаклланиши ва унинг вилоят демографик вазиятига таъсири 26
Жуманиязова Ф.Ж. Маориф, маданият ва санъат соҳаларида хоразмлик хотин-қизларнинг ватанпарварлик ҳаракатлари 29
Исхаков Б.Б. “Авесто”да тупроқни эъзозлаш билан боғлиқ қарашлар таҳлили 32
Каромов Ғ.Х. Ўрта Осиёдаги эпидемияларнинг аҳоли ижтимоий ҳаётига таъсири 35
Кличев О.А., Субханова Н.А. Газета «Народное слово» как источник освещения истории отношений Узбекистана и Таджикистана 38
Матякубов Ш.С. Халқ ҳунармандчилиги ва амалий санъат турларининг Хоразмшоҳ Маъмун давридан Хива хони Абулғозий Баҳодирхон давригача ривожланиш босқичлари 42
Маҳмудов О.В. Ўрта аср Европа таржима марказлари тизимида Италия шаҳарларининг ўрни: Неаполь ва Падуя 45
Машарипова С.А. Қорақалпоғистон турар жойлари тарихи 49
Норматов Ш. Фарғона водийсининг антик давр ҳимоя иншоотлари 53
Нурқулова Р.Р. Ўзбек давлатчилиги тарихида Убайдуллахоннинг тутган ўрни 56
Ражабов С. Академик Бўрибой Аҳмедов илмий тадқиқотларида Бухоро 59
Ражабова Д.Ш. Уникальные шедевры истории и культуры нашей родины, которые находятся за пределами нашей страны 61
Рахматова Д.Ж. Қашқадарё вилоятида амалга оширилган пахта яккаҳокимлиги сиёсатининг ижтимоий аҳволга таъсири 64
Рўзибоев Д.А. Қашқадарё воҳасида совет ҳокимиятининг чорвачилик сиёсати ва чорва сонларидаги ўзгаришлар 69
Тураев А.С. АҚШ неоконсерваторларнинг 2008 йилдан кейинги даврлардаги ташқи сиёсий ёндашувлари ривожи 71
Тўраев М. Иккинчи жаҳон урушида Ўзбекистонда тиббиёт: аҳолининг саломатлик даражаси 74
Турдиев Б. «Қорақалпоқ» ва «Орманбет бий» тарихий шеърлари 77
Турсунов Ф.Ғ. Қадимги ва ренессанс даврларида ҳуқуқий таълимнинг ривожланиш тарихи 81
Фарходжонова Н.Ф. Жадид ҳаракати намояндаларининг жамият ижтимоий-сиёсий ҳаётига таъсири 84
Хасанова З.Дж. Использования труда военнопленных в Туркестане для строительства грунтовых и железных дорог в годы первой мировой войны 87
Хосиятов Х.О. Халқаро ҳамкорлик: Шахрисабздаги Амир Темур номли моддий маданият тарихи музейи экспозициялари ва кўргазмалари 90
Хужаниязов У.Е. “Қорақалпоқфильм” студияси: тарих ва истиқболлар 93

Шукуров С.Ж. Ўзбекистон Республикасининг Марказий Осиё мамлакатлари билан ҳамкорлигининг шаклланиши масалаларига доир 96
Якубова Ш.А. Ўзбекистонда мустақиллик йилларида фармацевтика фанини ривожлантириш тадбирлари 99

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Adizova N.B., Haydarova B.D. Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilar nutqini o‘stirish omillari 102
Adizova N.B., To‘ymurodova N. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ faollikni shakllantirishning didaktik vositalari 105
Allayev Z.M. Enhancing the effectiveness of activities by modifying their original versions according to the needs of language learners 107
Bekmanova G. Kimyo o‘qitishda didaktik o‘yinli texnologiyalarni qo‘llash usullari va vositalari 109
Ibroximov J.M. Metrologiya, standartlashtirish sohasida pedagogik texnologiyalar 112
Inomiddinova D.I. Stages of development of linguistics and linguistic schools 115
Isroilova S.M. Formation of legal culture of future teachers in the study of pedagogical disciplines at the university 117
Jo‘rayev A.Q., Abdullayeva Z.I. O‘smirlarda sinfni idrok etish jarayoni: Oilaviy muhit va ta’lim tarbiyaning psixologik xususiyatlari 119
Khazratova G.Sh. Intercultural teaching methods of english at higher education establishments 123
Kholikova D.Sh. The role of sociolinguistic competence in teaching English 126
Khujaniyazova G.Yu., Sapaeva F.N. Structural and content characteristics of the teacher's innovative competence 128
Madumarova M.Dj. Improving the quality of teaching in russian lessons to a new level 131
Mamajonov U.M. Oliy ta’limda raqamli texnologiyalar 133
Mutalov D. Turk tilini chet tili sifatida o’qitishning metodik asoslari 138
Otaniyazova M. The application of modern multimedia technologies in english lessons 141
Qipchaqova Yo.H. Maktabgacha yoshdagi bolalarni zamonaviy yondashuv asosida tarbiyalash 143
Razzaqov B.A. Using technologies for speech devolopment 145
Sadikova O.S. The principle of collaborative learning in foreign language teaching 147
Saidova G.E., Qahhorova A.Sh. Boshlang’ich ta’limda modulli ta’lim texnologiyalarni joriy etishning ilmiy - pedagogik asoslari 150
Sharipova S.B. Formation of independent work in non-philology private universities 152
Umarova G.Sh. Bo'lajak menejerlarning boshqaruv madaniyatini shakllantirishning pedagogik xususiyatlari 155
Xudaynazarova D.B., Abdullayeva F.Sh. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida estetik tarbiya berishning turlari va usullari 157
Yuldashev M., Muhammadiyev M. The healing power of music 160
Zulunov R. Sun'iy intellekt texnologiyalarini ta'lim jarayonida qo”llanilishi 163
Акбаров Б. Олий таълим талабаларининг креатив қобилиятини шакллантириш 166
Будикова М.Х. Использование мультимедийных средств обучения на уроках иностранного языка в АГМИ – закономерный этап развития педагогических технологий 168
Кадирова Д.Ф. Чет тили дарсларида амалий нутқ кўникмаларини шакллантириш 170
Мамажонова Г. Биоэтикада ахлоқий меъёр ва тамойилларнинг ижтимоий инъикоси 174
Рашидова З.О. Мактабгача ёшдаги болалар ижтимоий-ҳиссий соҳасининг ривожланиши 176
Цой А.П. Об использовании проектной технологии обучения на занятиях по русскому языку в иноязычных группах 178
Шукурова Ш.К. Взаимосвязь между критическим мышлением и разговорными навыками учащихся лингвистических ВУЗов 181

UO'K 37.02

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA KREATIV FAOLLIKNI SHAKLLANTIRISHNING DIDAKTIK VOSITALARI

N.B.Adizova, dotsent, BuxDPI, Buxoro
N.To'ymurodova, magistrant, BuxDPI, Buxoro

Annotatsiya. *Maqolada boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning ijodiy faoliyatlarini rivojlantirishda qiziqarli va muammoli, mantiqiy topshiriq ta'lim metodlaridan va o'yindan foydalanish ham maqsadga muvofiqligi yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *Ijodiy faoliyat, mashg'ulotlar, evristik muammoli vaziyatlar, ta'lim dasturlari, o'qitilayotgan o'quv predmetlarining tahliliy natijalari, ijodkorlik, kreativlik.*

Аннотация. *В статье освещается целесообразность использования интересных и проблемных, логических методов обучения задач и игр в развитии творческой деятельности учащихся начальных классов.*

Ключевые слова: *творческая деятельность, обучение, эвристические проблемные ситуации, образовательные программы, аналитические результаты преподаваемых предметов, креативность, креативность.*

Abstract. *The article highlights the expediency of using interesting and problematic, logical methods of teaching tasks and games in the development of creative activity of primary school students.*

Key words: *creative activity, learning, heuristic problem situations, educational programs, analytical results of taught subjects, creativity, creativity.*

Kichik yoshdagi o'quvchilarga bilim berishga asoslangan an'anaviy ta'lim jarayoni asosida ularga taqdim etiladigan didaktik vositalar majmui o'z ifodasini topgan. Ular o'quv dasturlari, darsliklar, o'quv qo'llanmalari shaklida namoyon bo'ladi. Madaniyatning qayta ishlab chiqilgan shakllari sifatida o'quv materiallari o'quv predmetlari doirasida o'quvchilarga taqdim etiladi. O'quv predmeti doirasida DTSlarda ko'zda tutilgan bilim, ko'nikma va malakalar o'z ifodasini topgan. O'quvchilarda fikrlarni moddiy borliq bilan bog'liq tarzda hosil qilish mumkin. Shaxs o'z fikrlarini mustaqil tarzda rivojlantiradi, uni tayyor holda o'zlashtira olmaydi. Fikrlar intilishlar, kechinmalar, his-hayajonlar yordamida tarkib topadi, bular maxsuldor usullarni qo'llash yordamida hosil bo'ladi.

Shuningdek, ma'lumotlarni uzatish, to'g'ridan-to'g'ri hamkorlik qilishga imkon beradigan materiallar ham o'quvchilarda ob'ektiv fikrni hosil qilishga ko'maklashadi. Qadriyatlar va mustaqil fikrlash mexanizmlariga asoslanmagan tashqi talablar o'quvchilarning kreativ fikrlash imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilmaydi. Faqat shaxsiy fikrlargina o'quvchilarda kreativ ko'nikmalarning hosil bo'lishiga yordam bera oladi. Shaxsning shakllanishi – ijtimoiy jihatdan bog'liq bo'lgan o'z-o'zini rivojlantirish jarayonidir. Bu o'quvchining rivojlanishning past darajasidan yuqori darajasigacha bo'lgan ichki intilishini ifodalaydi. Bunday sharoitda tashqi sabablar ichki sharoitlar orqali harakatlanadi. Bir xil sharoitlarda muayyan o'quvchida kreativ faollikning vujudga kelishi kuzatiladi. Boshqa bir guruh o'quvchilarda esa, bunday holat kuzatilmaydi. Bu jarayonda o'quvchining o'quv faoliyatiga bo'lgan munosabati muhim ahamiyatga ega. Bu munosabat qanday ko'rinish kasb etadi, degan savolga faol, sust yoki befarq tarzida javob berish mumkin. Xuddi shu tariqa, o'quvchilarda kreativ faollikning rivojlanish istiqbollarini bashorat qilish mumkin. Bunday faollikning taraqqiyoti refleksiyaning turli ko'rinishlarini boshqarish orqali amalga oshadi. Ular harakatga asoslangan, predmetli va shaxsiy ko'rinishlarga ega. Refleksiyaning harakatga asoslangan va predmetli ko'rinishlarining psixologik mexanizmlari kreativ faoliyatning harakatga va mazmunga asoslangan qismlari shaxsning yangi ehtiyojlari bilan bilim, ko'nikma va malakalari orasida nomutanosibliklar namoyon bo'ladi. Shaxsiy ko'rinishga ega bo'lgan refleksiyaning shaxsning dunyoqarash va hissiy holatlarga ta'siri qaramaqarshi ziddiyatlarni bartaraf etish, o'qishga oid ilgarigi fikrlarning yo'qolishi natijasida hosil bo'ladi. O'quvchilarda kreativ faollikning vujudga kelishi uning maxsus qismlarini rivojlantirishga oid bilimlarni o'zlashtirishni taqozo qiladi. Jumladan, maylli, dunyoqarashga oid, hissiy-ixtiyoriy, mazmunli-harakatli hamda refleksiv qismlar bunga misol

bo‘la oladi. Ularning o‘zaro ta’siri va aloqadorligi uyg‘unlashgan birliklar majmui sifatida namoyon bo‘ladi. Shuni alohida hisobga olish kerakki, har bir shaxs uchun xarakterli bo‘lgan odat o‘ziga xos tarzda rivojlanish maromi va shart-sharoitlariga egalikdir.

Xarakterli bo‘lgan jihatlardan biri, o‘quvchilarning kreativ faoliyatlari qismlarining rivojlanish darajalarini aniqlashdan iborat. Bunday yondashuv o‘quvchilarda kreativ faoliyat ko‘nikmalarini rivojlantiruvchi vositalarni maqsadga muvofiq tarzda tanlash imkonini beradi, ularning ijodiy quvvatlarini muayyan maqsadga yo‘naltirishga ko‘maklashadi. Shunga ko‘ra o‘quvchilarda kreativ faoliyat ko‘nikmalari rivojlanishining 3 ta darajasini ajratib ko‘rsatish mumkin. Ular quyi daraja, o‘rta daraja hamda yuqori daraja kabilar. Bunday tizimni modellashtirish natijasida alohida pedagogik vaziyatlarning didaktik izchilligini ta’minlash mumkin. Bu o‘z navbatida o‘quvchilarning e’tiborlarini o‘rganilayotgan muammoga yo‘naltirish imkonini beradi. Didaktik sharoit tushunchasi ostida biz o‘quv jarayonini boshqarish shart-sharoitlarini tushunamiz. Bu bevosita ta’limning mazmuni va birligi, jarayon uyg‘unligi va bu jarayonda o‘qituvchining boshqaruvchilik nuqtai nazarini anglatadi. Pedagogik vaziyatlarni vujudga keltirishning didaktik shart-sharoitlariga oid bilimlar – bu maqsadlar va ularni qo‘llash, ularni qurish manbalari, bu jarayonda o‘quv materiallaridan foydalanish yo‘llari, turli turdagi vaziyatlarning vazifalari, o‘quv predmetini o‘rganish jarayonida ularning o‘rni, ularni tashkil etish usullari, natijalarni tekshirish metodlariga oid bilimlardir. O‘quv vaziyati haqida fikr yuritilar ekan, o‘quvchiga bo‘lgan munosabatni ifodalovchi tashqi shart-sharoitlar tushuniladi. Bu shart-sharoitlar o‘quvchining faolligini qo‘zg‘aydi va uni jadal harakatlanishga undaydi.

Xuddi mana shu didaktik birliklar o‘quvchilarning kreativ vazifalarni bajarish jarayonlarini mos tarzda jihozlash imkonini beradi. Bu birinchi navbatda axborotlar maydonida shaxsning kreativ vazifalari alohida munosabatlari va hayotiy faoliyati ko‘rinishida namoyon bo‘ladi. Ikkinchidan, shaxsga yo‘naltirilgan o‘quv vaziyati o‘zida ikkita tendensiyaning rivojlanishini mujassamlashtiradi. Tashqi sharoitlarning o‘quvchi shaxsiga ko‘rsatadigan ta’siri, shu bilan bog‘liq tarzda faoliyat tarzining shaxsga ko‘rsatadigan ta’siri, uning shaxsiyatini belgilashi, bir tomondan o‘quvchi shaxsining ichki faol nuqtai nazari, boshqa tomondan esa, o‘z-o‘zi va xulq-atvorini namoyon qilishi jarayonida hosil bo‘ladi. Uchinchidan, o‘quv-biluv vaziyatida o‘qituvchi bilan o‘quvchi shaxsiyati duch keladi va hamkorlikka kirishadi. Bunda o‘quv jarayonining maqsadli, mazmunli, jarayonli jihatlari kelib chiqadi. Shu tariqa, to‘laqonli didaktik jarayonni amalga oshirish uchun qulay sharoit vujudga keladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ faollikni shakllantirish uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlar yaratilishi lozim:

1) Qat’iy topshirilgan va nazorat qilinadigan vaziyatlardan farqli tarzda, shaxsga yo‘naltirilgan erkin didaktik vaziyatlarni vujudga keltirish;

2) O‘quvchining kreativ faoliyatini kengaytirish, faollashtirish va ularni muntazam rag‘batlantirish;

3) O‘quvchilarda kreativ faollikni shakllantirish va muntazam rivojlantirish usullari, strategiyalari, texnologiyalarini ishlab chiqish va ta’lim amaliyotida qo‘llash;

4) Kreativ faollik ko‘rsatish jarayonida o‘quvchilarni o‘z ishiga mas’uliyat bilan yondashish va erkin bo‘lishlariga undash;

5) O‘quvchilarning kuzatishlari, umumlashtirishlari, qiyoslashlari va bu jarayondagi hissiyotlarini qo‘llab-quvvatlash;

6) Kattalar va ota-onalarni o‘quvchilarning qiziqishlarini qo‘llabquvvatlashga undash kabilar.

Shu bilan bir qatorda, o‘quvchilarda kreativ faollikni shakllanishi va rivojlanishiga to‘sqinlik qiladigan quyidagi omillarni bartaraf etishga o‘qituvchilar alohida ahamiyat qaratishlari lozim:

- tavakkalchilikka asoslangan holda muvaffaqiyat qozonishga intilishlari;
- qarama-qarshilik, layoqatsizlik tufayli boshqalarga bosim o‘tkazishlari;
- fantaziya va tasavvurga asoslangan tadqiqotchilik faoliyatini qo‘llab-quvvatlamaslik;
- qat’iy gender qoliplar, o‘g‘il bolaga mumkin, qizlarga mumkin emas tarzida;
- o‘yin va o‘quv jarayonlarini tabaqalashtirishlari;
- shaxsiy fikri va nuqtai nazarini o‘zgartirishga tayyorliklari;
- mavqe, obro‘-e’tibor oldida bosh egishlari kabilar.

Ruhshunoslar va pedagoglar o‘quvchi ijodiy faoliyatining intellectual hamda shaxsiy yo‘nalishlarini farqlaydilar. Ijodkorlik jarayonida intellektual ko‘nikmalarning paydo bo‘lishi o‘quvchi faoliyatida yangi qirralarning tarkib topishi bilan bog‘liq hodisadir.

Pedagogika fanida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kreativ faolliklarini shakllantirishga xizmat qiladigan o‘qitish metodlari mavjud. Shunday metodlardan biri – o‘quvchilar oldiga muammoli topshiriqlar qo‘yish metodidir. Mazkur metodning o‘ziga xos jihati shundaki, o‘quvchilarga taqdim etiladigan har qanday o‘quv materiallari topshiriqlar tizimini o‘z ichiga olib ularning kreativ faolliklarini shakllantirishda muhim o‘rin egallaydi. Mazkur metodning muhim xususiyati muayyan ta’lim texnologiyalarini qo‘llash uchun qulayligidadir.

Ushbu metoddan foydalanish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. O‘qituvchining ustunligini ta’minlash.
2. O‘quvchilarni muammolar qo‘yish jarayoniga jalb etish.
3. O‘qituvchining vazifalarini minimum darajaga olib kelish.

Tashkiliy-amaliy hamda bilish xarakteridagi muammoli topshiriqlar o‘quvchilarning ijodiy jarayonlarni mazmun va shakl jihatdan mujassamlashtiradi. Ularning yechimi esa, o‘quvchilarga kreativ faollikni amalga oshirish imkonini beradi. Bunday yondashuvning qo‘llanilishi o‘quvchilarga ta’lim mazmunini chuqur o‘zlashtirishlari uchun qulaylik yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Adizov B.R. Boshlang‘ich ta’limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. Ped. fan. doktorlik dis... – T.: 2002.– 276 b.

2. Azarenko S.A. Kommunikatsiya // Sovremennыy filosofskiy slovar / Pod obщey red. V.E.Kemerova. – 2-e izd., ispr. i dop. 1998. – S. 414– 419.

3. Alimov N.N. Kasb-hunar kolleji o‘quvchilarini texnik ijodkorlik faoliyatiga tayyorlash metodikasi (umumkasbiy fanlarni o‘qitish misolida) ped.fan.nomzodi ilmiy darajsini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – Toshkent. 2009, -233 bet.

4. Boymurodova G.T. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari kasbiy-shaxsiy tayyorgarligining texnologik tizimi. Ped. fan. nom.dis. Avtoreferati.– Toshkent: 2009. – 24 b.

UDC 378.146

ENHANCING THE EFFECTIVENESS OF ACTIVITIES BY MODIFYING THEIR ORIGINAL VERSIONS ACCORDING TO THE NEEDS OF LANGUAGE LEARNERS

Z.M.Allayev, teacher, Termez State Pedagogical Institute, Termez

Annotatsiya. *Ushbu maqolada chet tilini o’rganishda foydalaniladigan o’yinlardan birining asl variatiga samaradorligini oshirish uchun o’zgartirish kiritish va chet tili o’rganuvchilariga tilni samarali o’rganishga ko’maklashish .*

Kalit so’zlar: *faoliyatni o'zgartirish, bottom-up yondashuvi, lingvistik signallar, o'qishni tushunish, top-down yondashuvi, tanlab tinglash.*

Аннотация. *В этой статье описывается модификация одного исходного занятия, чтобы повысить его эффективность и помочь изучающим иностранный язык овладеть языком эффективными способами.*

Ключевые слова: *модификация деятельности, восходящая обработка, языковые сигналы, понимание прочитанного, нисходящий подход, выборочное слушание, приемы слушания.*

Abstract. *This article describes the modification of one original activity in order to upgrade the its effectiveness and facilitate foreign language learners to acquire language in effective ways.*

Key words: *activity modification, bottom-up processing, linguistic signals, reading comprehension, top-down approach, selective listening.*

These days popularizing foreign languages, especially English has become the important language policy of Uzbekistan. Therefore, enriching methodology of teaching English with innovative approaches is the number one responsibility of language instructors. In order to contribute to the development of this field, the modified version of one original activity is suggested in this article which can be very handy to tool for language teachers to integrate a number language skills in